

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆՆԵՐ

Քաղաքագիտության եւ Քաղաքականության Օքսֆորդի Բացատրական Բառարան, Անգլերեն-Հայերեն, Հայերեն-Անգլերեն. Խմբագիր Այլեն Մակլին, լրացումները եւ յաւելումը բառարանը՝ Ալեքսանդր Աղաբէկեանի, Գիտանք Հրատարակչութիւն, Երեւան, 2003, 592 էջ:

Խաւաքարտակազմ այս բառարանը թարգմանութիւնն է Օքսֆորդի Համալսարանի հրատարակչատունէն 1996ին հրատարակուած X+566 էջ հաշուող *Oxford Concise Dictionary of Politics* քոթակազմ հատորին¹:

Ի յաւելումն բնօրինակի, հայերէն թարգմանութիւնը 574-584 էջերուն վրայ ունի «Հայերէն Բառացոյց», ուր այբբենական կարգով տրուած են բառարանին մէջ առկայ բոլոր բառայօդուածներուն հայերէն թարգմանութիւնները, իսկ 585-589 էջերուն վրայ տրուած է «Հայերէն-Անգլերէն Լրացուցիչ Բառարան»ը, ուր տեղ գտած են շուրջ 600 քաղաքագիտական բառեր եւ անոնց անգլերէնը. ասոնք կու գան աւելնալու հայերէն թարգմանութեան մէջ տեղ գտած աւելի քան 1100 ընդարձակ բառայօդուածներու ցանկին:

Նոյնպէս ի տարբերութիւն բնօրինակի, հայերէն թարգմանութիւնը չունի անգլերէն բառարանի վերջաւորութեան (էջ 539-559) տեղ գտած Աւստրալիոյ, Քանադայի, Չինաստանի, Եւրոպական Համայնքի (այժմ՝ Միութիւն), Ֆրանսայի, Դաշնակցային Գերմանիոյ եւ Գերմանիոյ, Հնդկաստանի, Իրլանտայի, Ճափոնի, ՆԱԹՕի, Նոր Զելանտայի, Փաքիստանի, Հարաւային Ափրիկէի, Սովետ. Միութեան եւ Ռուսաստանի, Միացեալ Թագաւորութեան, ՄԱԿի, Մ. Նահանգներու մախազահներու, վարչապետերու, Համայնավար Կուսակցութեան ղեկավարներու (Չինաստանի եւ Մ. Միութեան պարագային), Ընդհանուր Քարտուղարներու (ՆԱԹՕ, ՄԱԿ), ելեւնտական, արտաքին գործոց մախարարներու եւ Բրիտանական Հասարակապետութեան քարտուղաներու, Ծերակոյտի եւ Ներկայացուցիչներու Տունը գլխաւորող (Մ. Նահանգներ) պաշտօնակալներու ժամանակագրական անուանացանկը:

Նման բառարանի մը հայերէնով լոյս ընծայումը աւելի քան անհրաժեշտ էր, երբ նկատի առնենք որ Հայաստանի Գ. Հանրապետութեան ծնունդով, հայ քաղաքական գործունէութեան տարածական ոլորտի ծիրը ընդարձակուեցաւ ու խորացաւ, ունեցաւ զաղափարախօսական միտլի ընթացքին հակառակ՝ բազմաշերտ եւ մուգ սահմանափակ ընթացք ու զարգացման հեռանկարներ: Մէկ խօսքով՝ հայ քաղաքական կեանքի ածուն առարկայական, էական հնարաւորութիւն ունեցաւ տարածուելու եւ խորանալու: Նման պայմաններու բերումով, քաղաքական առօրեան ներկայացնելու համար կարիքը յառաջացաւ քաղաքական դրոյթներու աւելի յստակ պատկերացման ու փոխանցման: Հաղորդակցման գլխաւոր միջոցը լեզուն էր եւ է, որուն բառապա-

շարին պետք էր տալ նոր մղում, հայերենի բառային շտեմարանը հարստացնել «նոր» բառերով, կամ առկայ բառերու տալ քաղաքական նրբիմաստ:

Ուստի, քաղաքական եռուն եւ բուռն կեանքը Հայաստանի մէջ պիտի յառաջացնէր նոր խնդիրներ որոնք ունէին նաեւ իրենց լեզուամտածողական հարցերու երեսակը: Թունք անոնցմէ մի քանին.-

ա. Համայնավար գաղափարախօսութենէն անցումը բազմակարծութեան՝ պարտադիր դարձուց քաղաքական եւ քաղաքագիտական բազմաթիւ հասկացութիւններու, ըմբռնումներու, գնահատումներու վերատեսութիւնը: Ինչպէս բառարանի թարգմանիչ Աղաբէկեան կը գրէ, անհրաժեշտ էր «*Հայերէն եզրը հնարաւորին չափ ազատել նախկին հասարակարգում արժատաւորուած զգացմունքային ու քաղաքական երանգաւորումից*» (էջ 3): Մեր կողմէն պիտի աւելցնէինք թէ պիտի ակնկալէինք որ՝ միաժամանակ չգարգացուի «*նոր հասարակարգի...զգացմունքային ու քաղաքական երանգաւորումը*», մինչ յստակ է թէ եւ, որ բառարանը տուրք կու տայ ազատական ժողովրդավար (liberal democratic) գաղափարախօսութեան:

բ. Յառաջացած ազգային շունչը անհրաժեշտ դարձուց քաղաքական օտարաբանութիւններու հայացումը:

գ. Դժբախտաբար, սակայն, եթէ խորհրդային շրջանին եզրաքանական նախանձախնդիր խստապահանջութիւն եւ բառ-եզրի գործածութեան ընդունելի միատարրութիւն կար, ապա Հայաստանի Գ. Հանրապետութեան առաջին տասնամեակին գործածուած քաղաքական բառերու եւ եզրերու կիրառումի խայտաբղետութիւնը յիշեցուց Սփիւռքի բառագործածութեան խառնիճադանջը, ուր նոյն համայնքի տարբեր թերթեր Canadaն կը գրեն տարբեր, տառադարձութիւնը կ'ընեն տարբեր, Մ. Նահանգները կը նկատեն թէ՛ եզակի եւ թէ՛ յոգնակի:

դ. Կարգ մը բառերու բառիմաստի նրբերանգի մէկ շերտի կամ երեսակի շեշտաւորում-գերիշխում, իսկ այլ երեսակներու «իմաստային մթագնում» յառաջացաւ: Այս առումով, օրինակ, հետաքրքրական է հայերէն «օտար» բառը, որ վերջին տասնամեակին ածանցման ենթարկուելով սկսաւ կիրառուիլ իր իմաստային մասնակի երեսակով որ շատ թափանցիկ ձեւով հասկնալի կը դարձնէ ըսել ուզուածը: «Ամօտարելի» (այն՝ զոր չենք կրնար օտար դարձնել, այն՝ որմէ չենք կրնար հրաժարիլ) եզրը լայն տարածում գտած է արդէն, ինչ որ կը խօսի անոր ընդունելիութեան մասին:

ե. Սփիւռքի մէջ հայերէն բառերու կերտումի երբեմն յաւելեալ ճիգով ձեռք բերուածին եւ փորձին վրայ, հայ քաղաքական բառապաշարի ոչ-այժմեականութիւնը վերածուեցաւ տագնապի ու մղեց պարագայական, տեղւոյն վրայ՝ «նոր բառեր» յօրինելու անհրաժեշտութեան: Այլ խօսքով, քաղաքական բառակերտում կատարուեցաւ յօդուածի գրութեան-թարգմանութեան ատեն եւ ոչ թէ լեզուաբանական գիտաշխատանոցին մէջ:

զ. Ջուտ գաղափարախօսական առումով, անհրաժեշտ դարձաւ միակարծութեան պարտադրանքներէն դուրս բերել քաղաքական տեսահորիզոնը եւ

բանալ բազմակարծութեան ծիածանը՝ բաղդատութեան եւ ընտրութեան հնարատրութեամբ, քան թէ պարտադիր ընտրութիւն կատարելու թելադրանքով:

Է. Կեանքի կարգ մը իրավիճակներ, թէ ընկերային շարք մը փոխյարաբերութիւններ զգեցան քաղաքական իմաստաւորում, որոնց համար անհրաժեշտ դարձաւ տեսաբանական գնահատում մը:

Ահա, այս պայմաններուն մէջ էական դարձաւ քաղաքագիտական բառարանի մը ծնունդը: Նման համարձակ քայլի մը համար անտարակոյս ողջունելի է բառարանին բարգձմանիչը՝ Ալեքսանդր Աղաբէկեանը:

Գիտցուածը կրկնելու գնով, ըսենք թէ բառարանագրութեան դասական ձեւը կ'ենթադրէ պրպտել ու քրքրել տուեալ լեզուով հրատարակուած նորագոյն գրականութիւնն ու մամուլը, դուրս գրել նորածին, նորայայտ եւ նոր իմաստներով գործածուած բառերը ու յաւելում կատարել մինչեւ այդ առկայ կորիզ-բառարանին վրայ: Անշուշտ, սակայն, որոնում-հաւաքումի այս հանգրուանին բառարանագիրը կրնայ հանդիպիլ նոյն բառի տարբեր կիրառութիւններու եւ նոյն երեւոյթի տարբեր բառերով արտայայտութիւններու: Իրեն կը մնայ գիտական բժախնդրութեամբ ներկայացնել զանոնք, կատարելով նախապատտութիւն: Պէտք է ըսել նաեւ որ նեղ-մասնագիտական բառարանները ունին յաւելեալ առանձնայատկութիւններ, որոնց գիտակցումը եւ բարուօք իրացումը նուազ դժուար կրնայ ըլլալ եթէ բառարանագիրը համապատասխան մասնագիտութեան քաջահմուտ է ու նաեւ լեզուաբան:

Գալով այս բառարանին, կը դժուարանանք միանշանակ կարծիք յայտնել անոր մասին, որովհետեւ ան տուեալներ չ'ընձեռներ մնան քայլի մը համար: Սակայն, յարաբերաբար ուշադիր ակնարկ մը՝ բառարանին բովանդակութեան, տեղիք կու տայ էական մատնանշումներու, զորս այստեղ կ'ուզենք արձանագրել:

Մեքենական բարգձմանութեան մը հետքերը կը կարծենք տեսնել հայերէն բառարանին մէջ. այլապէս, անհասկնալի են մեզի համար գիրքի բացատրողականին մէջ (էջ 2) տրուած «*Պարունակում է աւելի քան 1100 ընդարձակ բառաբացումներ քաղաքական հաստատութիւնների...*» եւ գիրքի չորրորդ կողմին գրուած «*Հիմնական քաղաքական հաստատութիւնները, մտածողներին եւ գաղափարները ներկայացնող աւելի քան 1500 ընդարձակ բառաբացումներ*» (ընդգծումը մերն է - Ա.Տ.) նախադասութիւններուն թուաբանական 400 բառերուն առեղծումը:

Թարգմանական վրիպա՞նք պէտք է նկատել, թէ՞ գոհունակութեան դրսեւորում՝ երբ բառարանին բացատրողականին մէջ (էջ 2), բառարանին մասին կ'ըսուի «*արդի քաղաքականութեան ամենահեղինակաւոր անգլալեզու բառարանն է*»: Մեզի համեստօրէն կը թուի, թէ ինքզինք յարգող որեւէ գիտական աշխատութիւն դժուար թէ այսպիսի յաւակնոտ արտայայտութիւն շռայլէ իր սեփական հասցէին, մանաւանդ որ պարզ տրամաբանութիւնն ալ կը թելադրէ որ այսպիսի ծաւալի բառարանը երբեք ալ չի կրնար «*ամենահեղինակաւոր*»ը ըլլալ մա՛նաւանդ՝ բրիտանական քաղաքական միտքի հայրուստ պատմութեան տուեալներով: Իրապէս ալ, բառարանի անգլիագիր հեղինակները զայն

բնութագրած են իբրեւ *concise* (տե՛ս՝ վերնագիրը), իսկ հայերէն թարգմանիչը պարզապէս զանց րրած է այդ *”չնչին”* բառը: Նոյնպէս, ներածականին մէջ, ակնարկելով բառարանը պատրաստած խումբին կ’ըսուի. «written by a team of scientists and political theorists centered around the Department of Politics and International Studies at the University of Warwick, one of the leading departments in this field in the United Kingdom» (էջ ix), այսինքն, թէ՛ «գրուած է գիտնականներու եւ քաղաքական տեսաբաններու խումբի մը կողմէ, որոնք կեդրոնացած են Ուորիքի Համալսարանի Քաղաքական Գիտութիւններու եւ Միջազգային Ուսումնասիրութիւններու Բաժնին շուրջ, [որ կը հանդիսանայ] Միացեալ Թագաւորութեան մէջ [գործող] այս բնագաւառի առաջատար բաժիններէն մին», մինչ թարգմանիչը թարգմանած է՝ «Այս բառարանը գրել է Ուորուիկի Համալսարանի քաղաքագիտութեան եւ միջազգային ուսումնասիրութիւնների բաժնի քաղաքագէտների եւ քաղաքական տեսաբանների խումբը, որն այս ոլորտի առաջատարներից է Միացեալ Թագաւորութիւնում» (էջ 7), պարզապէս հաստատութեան առաջատարութիւնը վերագրուած է հեղինակներուն...: Հաճելի չէ այս վրիպումը:

Անգլերէն բնօրինակի եւ հայերէն թարգմանութեան մասնակի բաղդատութիւնն իսկ կը հաստատէ թարգմանիչին էջ 5ի վրայ կատարած հաղորդումը, թէ՛ «հայերէն հրատարակութեան մէջ թարմացուել են վերջին տարիների իրադարձութիւններին վերաբերող փաստական տուեալները, որոնք արտացոլում են աշխարհի իրավիճակը առ 2003թ.»։ Սակայն, զարմանալի է, երբ Աղաբէկեան ի հաստատումն վերել մէջբերում հատումին, թէ՛ կատարում են թարմացումներ, տեղին նախաձեռնումով *politics* բառը կը վերածէ հայերէնի երկու անջատ բառայօդումի՝ «քաղաքականութիւն» եւ «քաղաքագիտութիւն» (էջ 417), նոյնպէս եւ *alienation* բառայօդումը (էջ 6-7 եւ էջ 15-16), ինչո՞ւ արդեօք Աղաբէկեան չ’աւելցներ սկզբունքային մէկ բառայօդում՝ *Armenia*, որ հայութեան համար «վերջին տարիների իրադարձություններին վերաբերող փաստական» խոշորագոյն տուեալն է. յաւելում՝ որ շեղում պիտի չ’ըլլար բառարանին ոգիէն, մանաւանդ որ անգլերէն բնօրինակը կ’անդրադառնայ Մ. Նահանգներուն՝ իբրեւ պետութիւն: Կամ ինչո՞ւ արդեօք Աղաբէկեան չ’աւելցներ Հայաստանի Գ. Հանրապետութեան առաջին նախագահին անունը, երբ նկատի առնենք որ բնօրինակին մէջ տեղ գտած է Արեւմտեան Գերմանիոյ յետ-պատերազմեան առաջին վարչապետ Քոնրատ Ատենաուր-րի անունը (էջ 10):

Հասկնալի է, որ հատորը վերջին տասնամեակներու առաջին փորձն է հայերէնի քաղաքագիտական բառարանագրութեան: Այդուհանդերձ, անհրաժեշտ էր, որ թարգմանիչը ատելի շատ դիմէր եւ օգտուէր արեւմտահայ, սփիւռքահայ, արեւելահայ-նախախորհրդային եւ խորհրդահայ բառարանագրութեան ձեռքբերումներէն: Բան մը որ քիչ նշմարելի է: Կարելի էր օրինակ, *adversary politics*ը (էջ 12) թարգմանել «ներհակութեան քաղաքականութիւն»՝ յենով նախորդ բառարաններու վրայ: Յամենայնդէպս, երբ այդ եզրը կը

թարգմանուի «հակամարտութեան քաղաքականութիւն», ան կը նոյնանայ «conflict» բառին հետ:

Նման աշխատանք մը կատարողը պայման է որ խիստ ուշադիր ըլլայ եւ հետեւողական: Կարելի չէ competentը՝ «բանիմաց», իսկ incompetentը «անգործիմաց» թարգմանել (էջ 585): Նախընտրելին ատակ-անատակ գոյգն է, ուր պէտք է տեսնել թէ՛ իրագործելու կարողութեան եւ թէ՛ նիւթին գիտակութեան իմաստները: Աղաբէկեան թէ՛ ethnicը եւ թէ՛ nationը թարգմանած է «ազգ» արմատով (էջ 385, 585), որոնք իրապէս շատ տարբեր են իրարմէ. կարելի էր ethnicը ձգել էքնիկ, ինչպէս թերեւս կարիքը չկար Magna Cartaն թարգմանելու, թէն խորհրդային շրջանին ան կը թարգմանուէր «Ազատութիւնների Մեծ Խարտիս»:

Բառարանը կը բացատրէ, սահմանումներ կու տայ, հոմանիշներ կը դնէ (նայած բառարանի բնոյթը), բայց մանաւանդ կը յստակացնէ բառին եզրային գործածութիւնը: Օրինակ, եթէ privatizationը թարգմանուած է «մասնատրեցում» (էջ 436), ապա «սեփականաշնորհում» բառը կը մնայ «անգործ», մինչ նոյնպէս կրկնութեան տեղիք կու տայ specific բառը. հետեւաբար ատելի յարմար էր - թերեւս - specificը, ինչպէս եւ particularը թարգմանել «մասնատր» արմատով կառուցուած այլ բառերով:

Հակառակ բառարանի համառօտ ըլլալուն, թարգմանիչները պարտ էին նկատի առնել բառարանին մէջ չգործածուած բառերու բառիմաստէն խուսանալէ՝ խուսափելու համար կրկնութիւններէ, երկուութիւններէ: Այսպէս, օրինակ՝ եթէ containment բառը թարգմանուած է «զսպում» (որ բացարձակ սխալ մըն է, պէտք է ըլլայ «պարունակում», էջ 124), ապա ի՞նչ պիտի թարգմանել restrain բայը, ի՞նչ constrainը, impedimentը, hindranceը...

Մեզի համար անհասկնալի է սփիւքսահայ եւ արեւմտահայ իրականութեան մէջ լայն տարածում գտած «ընկերվարութիւն» բառին չօգտագործումը եւ անոր փոխարէն օգտագործումը «հասարակավարութիւն» (էջ 491) բառին: Կարիքը չկայ ըսելու թէ «հասարակութիւն» բառը առնուազն երկու իմաստ ունի՝ 1. սովորական եւ ատելի ժխտականօրէն ցած, եւ 2. հաւաքականութիւն, ընկերութիւն, ընկերակցութիւն՝ society: Ահա թէ ինչու՝ անհրաժեշտ էր տարբերել: Թերեւս կարելի էր հայերէն գոյգ տարբերակները դնել բառարանին մէջ՝ դժուար բառընտրութիւնը թողլով ընթերցողին:

Հաւանաբար բառարանին համառօտութիւնը պատճառ մըն է որ հոն չհանդիպինք unitary, united, union, stereotype, friction, conflict, inalienable rights, claim, allege եւ այլ բառերու: Այս պարագան կը դժուարացնէ վճռական առարկութիւն բերել թարգմանիչին կարգ մը թարգմանութեանց. երբ երկու բառարաններն ալ չեն տար որոշ բառերու զուգահեռ եզրերը, որոնց հայերէն թարգմանութեամբ կարելի ըլլար առաւել հիմնաւոր կողմնորոշուիլ: Օրինակ, եթէ Աղաբէկեան coalitionը թարգմանած է «դաշինք» (էջ 92), անոր մօտիկ alliance բառը գոյութիւն չունի բառարանին մէջ, որով կարողանալիք կողմնորոշուիլ թէ արդեօք հայերէն ո՞ր բառով թարգմանած է զայն: Անշուշտ, կան նաեւ չհամապատասխանող, կամ թերի իմաստաւորող թարգմանութիւններ:

Օրինակ, consociational democracy-ն քարգմանում է «միատրիչ ժողովրդավարություն» (էջ 122), մինչ արդյունավարությունը կապ ունի տարբեր հասարակականություններու (կրօնական, լեզուական, ցեղային, եւն.) ներկայացուցիչներով յառաջացած կառավարչական դրութեան: Տակաւին՝ «միատրիչ»-ը կը շեշտէ միայն «միատրեալի» վիճակը, բայց չի յստակացներ թէ ինչպիսի երեւոյթներու «միատրում» մըն է եղածը: Թերեւս «համայնքային ժողովրդավարություն»-ը աւելի ճիշդ կը դրսեւորէ իմաստը, մինչ consensual democracy կարելի է քարգմանել «համախոհական ժողովրդավարություն»:

Թերեւիք այլ երեսակի մը վրայ եւս կ'ուզենք ուշադրութիւն դարձնել: Վերջին տասնամեակին նոր թափով կը խօսուի հայ գրական լեզուի երկու ճիւղերու մերձեցման մասին: Ըսենք, թէ տարբեր իրավիճակներու մէջ ապրող նոյն ազգի խմբաւորումներ ժամանակի ընթացքին իւրօրինակ ձեւով կը զարգացնեն իրենց խօսակցալեզուն. վկայ՝ հայերէնի բարբառները: Ինչպէս կարելի չէր միացնել հայերէնի բարբառները, նոյնպէս կարելի չէ միացնել հայերէնի երկու ճիւղերը. բայց կարելի է զանոնք մօտեցնել իրարու՝ եւ ոչ միայն ուղղագրութեամբ:

Հայ քաղաքական բառապաշարը նոր վերելք կ'ապրի. աւելի ճիշդը՝ վերստին ծնունդ կ'ապրի եւ կարիքն ունի աւելի հոգածու եւ լուրջ վերաբերումի նաեւ հայկական պետութեան կողմէ, որովհետեւ բառն ու լեզուն միտք ու մտածողական մշակոյթին կ'առնչուին, իսկ հայութիւնը անշուշտ որ պետքն ունի իր քաղաքական մշակոյթի այժմեականացման եւ աճման: Եթէ այս համագրումին կարելի ըլլայ յաջող եւ ողջմիտ բառապաշար մը յառաջացնել՝ հիմնուած հայերէնի գրական երկու ճիւղերուն կողմէ ձեռքբերուած (անցեալի եւ այժմու) նուաճումներու միաձուլման կամ մերձեցման վրայ, ընդհանրական շրջանառութեան դնելով միասնական, նոյնիմաստ բառեր, ինչպէս նաեւ վերականգնել գրաբարեան աշխարհագրական թէ այլ գէթ կարգ մը տեղանուններ, որոնց վրայ զան աւելնալու վերջին տասնամեակի արեւելահայ քաղաքական բառապաշարի նուաճումի ընտրանին, թերեւս յատկանշական յարաբերական մերձեցում մը կարելի կը դառնայ գէթ արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի քաղաքական բառապաշարի առումով: Այս բանը այսօր աւելի դիւրին է կատարել քան վաղը՝ երկու ճիւղերու բառապաշարային արմատաւորումէն առաջ:

Հասկնալի է, որ հայերէն բառերը բառիմաստի քաղաքական նրբերանգային զարգացում չեն ունեցած, կամ այդ զարգացումը եղած է շատ դանդաղ, կամ՝ թերի: Ահա թէ ինչու խաժամուժի հասնող խայտաբղետութիւնը հայերէն քաղաքագիտական բառերու եւ կիրառութեան, որուն անդրադարձանք վերը: (Եւ հոս դարձեալ ի յայտ կու գայ բառարանին դերը: Բառարանը քաղաքացիութիւն կուտայ, «կ'օրինակացնէ» բառը, կը գծէ անոր օգտագործման ծիրը):

Սակայն, կը կրկնենք, այս վերելքին համար անհրաժեշտ էր դիմել արեւելահայ, արեւմտահայ եւ սփիւռքահայ փորձին եւ արդիւնքին. solidarity բառը քարգմանել «զօրակցութիւն» եւ ոչ թէ «համերաշխութիւն» (էջ 495), Commonwealth-ը քարգմանել՝ «հասարակապետութիւն» եւ ոչ թէ «համագործակցու-

քին» (էջ 101), (որուն պարագային հարց է թէ ի՞նչ պետք է քարգմանել պարզ cooperationը, absolutismը՝ «բացարձակատիրութիւն» եւ ոչ թէ «միահեծանութիւն» (էջ 9), (գոր կարելի էր գործածել sultanismին), sectarianը՝ «համայնքային» եւ ոչ թէ «աղանդաւորական» (էջ 585), (հեռանալու համար կրօնական զարսուղութեան գաղափարէն), sampleը՝ «նմոյշ» եւ ոչ թէ «ընտրանք» (էջ 586), (որ աւելի կը համապատասխանէ option բառին) (էջ 586), objectiveը՝ «առարկայական» եւ ոչ թէ «անկողմնակալ» (էջ 585), (որ աւելի մօտ է impartialին), idealistը՝ պարզապէս «իտեալապաշտ» եւ ոչ թէ «ամիրապաշտ» (irrealistը ի՞նչ ընել) (էջ 585):

Երբեմն, Աղաբէկեան յաջողապէս դիմած է նախորդ փորձին, օրինակ՝ bill քարգմանուած է «օրինագիծ» (էջ 46):

Վերը ըսինք թէ բառ-եզր յառաջացնելու երկրորդ միջոցը հին, քիչ-գործածուող սակայն յարմարող բառերու վերակենդանացումն է: Այդ շարքէն կը բերենք մէկ օրինակ, գոր Աղաբէկեան նոյնպէս յաջողութեամբ է կիրառած: Ան corporationism բառը քարգմանած է «համքարականութիւն» (էջ 127): Հետաքրքրական է նաեւ որ կարգ մը պարագաներու, Աղաբէկեան առկայ բառին վրայ կատարած է մանր, բայց նշդրակային վարպետութեամբ եւ յաջողութեամբ բարեփոխում. օրինակ, unilateral բառը ան քարգմանած է «միակողմնական» քան թէ՝ «միակողմանի» (էջ 542): Նկատենք նաեւ այլ յաջող քարգմանութիւններէն՝ elite-վերնախաւը, pluralism-բազմայնականը, եւն.:

Անհասկնալի է սակայն, թէ ինչու ան շրջանառութենէն դուրս չէ ձգած «Հովսէփ Ֆլավիոս»ը, երբ թէ՛ գրաբարեան, թէ՛ արեւմտահայ-սփիւղքահայ, եւ թէ՛ խորհրդահայ գրականութեան մէջ գործածուած ձեւը «Յովսէպոս Փլավիոս» ձեւն է (տե՛ս՝ Օտար Աղբիւրները Հայաստանի Եւ Հայերի Մասին մատենաշարի *Յովսէպոս Փլավիոս. Դիոն Կասսիոս* ՀՍՍՀ ԳԱ, Երեւան, 1976, հատորը):

Անհրաժեշտ է նշել նաեւ, որ հայերէնի քաղաքական բառապաշարը առաջին անգամն է որ կ'ենթարկուի կանոնակարգումի փորձի. հետեւաբար կան բառեր, որոնք այս կամ այն պատճառով խոտոր կը հնչեն մեր ականջին, թթու կը թուին մեր քիմքին: Անտարակոյս, կան նաեւ բառեր, որոնց հայերէնը՝ տակաւին չկայ, ինչպէս՝ polity, policy, impeachment...:

Ահա թէ ինչու յախուռն քայլ մը կը նկատենք Աղաբէկեանի այս ձեռնարկը, որուն վրայ - կ'ուզենք հաւատալ - պիտի գան աւելնալու աւելի խորունկ, աւելի լայնածիր, եւ առաւել սերտուած քաղաքագիտական բառարաններ, որոնք աւելի՛ եւս պիտի կանոնակարգեն հայկականօրէն թերաճ այս կալուածը եւ սատարեն հայ քաղաքական մշակոյթին:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՏԱԳԷՍԵԱՆ

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

¹ Անգլերէն բառարանը ունեցած է երկրորդ հրատարակութիւն մը 2003ին:

² Այս առումով, մեզի խորթ կը հնչէ արեւելահայ Աֆրիկա ձեւը, որուն թերեւս նրբախունջ տարբերակին՝ Ափրիկէ, կարելի էր միասնական քաղաքացիութիւն տալ: